

# Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları Ve Kaçakçılık (M.Ö. ± 1975-1750)

Tax Implementations and Smuggling According to  
Cuneiform Tablets in Old Anatolia (B.C. ± 1975-1750)

L. Gürkan Gökçek\*

## Özet

M.Ö. II. Binyılın ilk çeyreğine tarihlenen ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılan dönemden günümüze kalan çivi yazılı tabletler, Anadolu'nun yazılı tarihine dair bilgi veren en eski kaynaklardır. Tabletlerin hemen hepsi, Anadolu'ya yalnızca ticaret amacıyla gelen Asurlu tüccarların faaliyetlerini konu almaktadır. Bu nedenle, Anadolu'nun söz konusu dönemi hakkında elde ettiğimiz bilgiler, büyük ölçüde iktisadî hayata yöneliktir. Eski Asur lehçesi ile yazılmış ve sayıları şimdilik 25000 civarında olan bu çivi yazılı belgelerin verdiği bilgilere göre, ticaret, Anadolu şehir beylerinin Asurlu tüccarlardan çeşitli isimler altında almış oldukları vergiler karşılığında ve tüccarların diğer bazı kurallara uyması şartı ile gerçekleşiyordu. Tabletlerden, o dönem için uygulanan farklı türdeki vergi adlarını ve özelliklerini belirlemek mümkün olmaktadır. Kaçakçılık ise, bazı vergilerden kurtulmak için yerel saraydan gümrük izni almadan malı şehre sokmak veya güzergâhtaki yerleşim yerlerinde çeşitli ödemelerden kurtulmak için kestirme, kullanışsız ve güçlükle aşılacak yolları takip etmek suretiyle yapılmıyordu. Ticareti yasaklanan ya da kısıtlanan malları alıp satmak da bir başka kaçakçılık türüydü.

**Anahtar Kelimeler:** Eski Anadolu, Çivi yazısı, Vergi, Kaçakçılık.

## Abstract

Tablets of cuneiform writing remaining from the period named as "Assyrian Trade Colonies Age" of the second millennium B.C. to the present-day are the oldest written sources which enlighten the Anatolian history. Almost all the tablets are about the doings of Assyrian merchants who came to Anatolia on business purposes. For that reason all the information we obtain about the said period of Anatolia deals with the economic life. According to the information given by those cuneiform tablets which are written in the old Assyrian dialect and about 25 thousand in number for today, the trade activities were being carried out in exchange of taxes levied by the Anatolian city chieftains and on condition that the merchants should obey some other regulations. From the tablets it is possible to determine the names and the characteristics of different kinds of taxes implemented in those days. Smuggling was being committed by means of bringing the commodities in the cities without getting permission from the local rulers or using awkward routes outside the human settlements not to pay taxes. Buying and selling the goods that are subject to the prohibition of trade was another means of smuggling.

**Key Words:** Old Anatolia, Cuneiform, Tax, Smuggling.

\* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, gokcek@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik  
Bakış

147

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

Mezopotamya'da özel mülkiyet anlayışının gelişmesi neticesinde, M.Ö. II. Bin yılın başlarında Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar, özellikle Orta Anadolu bölgesinde olmak üzere yaklaşık 250 yıl ticarî faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tüccarlar, yapmış oldukları ticareti kendi dillerini kullanmak suretiyle tabletlerde kayıt altına almışlardır. Bilim dünyasında "Kültepe Tabletleri" olarak adlandırılan Eski Asur lehçesinde yazılmış bu belgeler, Anadolu'nun yazılı tarihine ışık tutan en eski kaynaklarını oluşturmaktadır. Sayıları bu gün itibariyle 25000 civarında olan tabletlerin hemen hepsi ticarî mektuplar, çeşitli borç senetleri, mahkeme zabıtları ve hesap listeleri şeklinde kendini göstermektedir.<sup>1</sup> Büyük çoğunluğu o dönemdeki adı Kaniş olan Kayseri-Kültepe'den çıkarılan<sup>2</sup> bu tabletler sayesinde, günümüzden yaklaşık dört bin yıl önce hem Anadolu'nun hem de Anadolu'ya komşu bölgelerin başta iktisadî olmak üzere sosyal, dinî ve siyasî durumu hakkında bilgiler edinebilmekteyiz.

Asurlu tüccarların pazarladıkları ürünlerin başında, başta tunç yapımı için gerekli olan kalay ve tekstil ürünleri geliyordu. Ticaret, o dönemde birçok bağımsız krallıkların teşkil ettiği Anadolu şehirlerinin eteklerinde, sayıları son tespitlere göre 40'ı aşmış<sup>3</sup> Kārum ve Wabartum adı verilen pazar mahallelerinde<sup>4</sup> gerçekleştiriliyordu. Eşek kervanları ile farklı güzergâhları kullanarak Anadolu'ya gelen tüccarlar<sup>5</sup>, bu malları söz konusu ticaret merkezlerinde altın, gümüş, bakır gibi kıymetli madenler ve kısmen de değerli taşlar karşılığında pazarlıyorlardı. Uluslar arası bir özelliğe sahip olan bu ticarî aktiviteler, Anadolu'daki çeşitli krallıklarla Asur arasında yapılmış antlaşmalar çer-

- 1 Kültepe tabletlerinin niteliği ve konusu hakkında detaylı bilgi için bkz. E. Bilgiç 1947: 589 vd.
- 2 Kayseri-Sivas yolunun 20. km.'sinde bulunan bu yerleşmedeki (Karahöyük) ilk kazılar 1925 yılında Çek araştırmacı Hrozny tarafından başlatılmış ancak, 1948 yılından itibaren Tahsin Özgüç'ün idaresinde kazı çalışmaları, daha sistemli bir hale getirilmiştir. Burada yapılan kazılar neticesinde, ören yerinin eteğindeki düzlüğün, tabletlerde "Kārum" şeklinde adlandırılan Asurlu tüccarlara ait pazar mahallesi olduğu, tepenin de o zamanki Kaniş şehri harabesi olduğu anlaşılmıştır. Kārum'da yapılan araştırmalarda, IV yapı katı tespit edilmiş ve söz konusu tabletlerin büyük çoğunluğu II. yapı katında ele geçirilmiştir. En üstteki kat ise, Ia ve Ib olmak üzere tasnif edilmiş ve Ib tabakasında sayıları şimdilik 200'ün üzerinde bir kısım tablet bulunmuştur (Bkz. T. Özgüç 2005: 1 vd. Kültepe kazıları 2007'den itibaren ise, Fikri Kulakoğlu idaresinde yapılmaya devam etmektedir. Kültepe tabletleri Kaniş'ten başka, Sorgun'a 20 km. mesafedeki Alişar'da ve Hitit imparatorluğunun başkenti Boğazköy'de (Hattuş) bulunmuştur. Ancak, bu yerleşmelerde ortaya çıkarılan belgelerin sayısı fazla değildir (Bkz. P. Garelli 1963: 3.). Bunlar, Ib tabakasında ele geçen belgeler ile çağdaşlırlar (Bkz. F. Kinal 1991: 70.).
- 3 S. Bayram 1997: 41-66.
- 4 Sumerce "Kar" kelimesinden Akadcaya "Kārum" şeklinde geçen kelime, esas itibariyle "liman" veya "koy" anlamına gelmektedir. Kārum kelimesi daha sonraki devirlerde "ticarî merkezler" veya "iş meydanları" anlamında kullanılmıştır. Wabartum ise, "yabancı", "misafir" anlamlarını taşıyan Akadca "ubāru" kelimesi ile ilgili olup, kārum'lara nazaran daha küçük çapta iş merkezleri niteliğindedir. Bu kuruluşlar, Asurlu tüccarların faaliyetlerini devam ettirebilmesi için, yerli krallar tarafından tesis edilmiştir (Bkz. K. R. Veenhof 1995: 861.; M. T. Larsen 1976: 276.
- 5 Tüccarların kullandıkları güzergâhlar hakkında bkz. B. J. Bietzel 1992: 35-37.; L. G. Gökçek 2004a: 151-64.

çevesinde yürütülüyordu.<sup>6</sup> Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, yerel krallıklar, Asurlu tüccarların bu ticarî faaliyetlerini rahatlıkla sürdürebilmelerine imkân tanıyorlardı. Böylece Anadolu'nun muhtelif yerlerinde gerçekleşen ticarete Asurlu tüccarlar, önemli ölçüde kâr ediyorlardı.<sup>7</sup> Ancak, yerel beyler Asurlu tüccarlardan çeşitli isimler altında vergi veya ödemeler almaktaydılar. Bu vergiler, başta mahalli saraylara veya krallara verilmekteydi ve yerli krallıklar, hangi mallara ne nispette vergi uygulayacakları konusunda kendileri karar vermekteydiler.<sup>8</sup> Bunun yanında Asurlu sermayedarların muhtelif şehirlerde kurduğu ve belgelerde *bēt tamkārim* olarak geçen "Tüccarlar Evi", ticarî meselelerde karar verme yetkisine sahip ve yine Asurlu tüccarlar tarafından kurulan ve belgelerde *bēt kārim* olarak geçen "Kārum Dairesi" ve Asur'daki buna benzer ticarî kurumlar veya teşkilatlar tarafından da toplanan vergiler mevcuttu.

Kültepe tabletlerinde, birçok vergi veya ödeme çeşidi tespit edilmiştir. Bunları, tabletlerde geçtiği şekilde ana başlıklar altında özetlemek mümkündür:

#### *Nishatum Vergisi*

Tabletlerde *nishatum* veya *nisihtum*<sup>9</sup> şeklinde geçen bu vergi, Koloni Çağı'nda en fazla kullanılan vergi olup, kervanın uğradığı bütün yerleşmelerde alınmaktadır. Tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla *nishatum* vergisi tekstil ürünleri ve yünden %5, kalaydan %2.5 veya %3, gümüşten ise, yaklaşık %4 nispetinde alınmakta veya ödenmekteydi.<sup>10</sup> Bu vergi daha çok mahalli saraylara verilmekteydi. Ayrıca Tüccarlar Evinin, Kārum Dairesinin ve Asur'daki benzer kuruluşların da bu vergiden faydalandığı görülmektedir.<sup>11</sup> Bir başka ifadeyle, *nishatum* vergisinin, gerek Anadolu'ya getirilen mallardan gerekse Asur'a sevk edilen para ve mallardan alındığı anlaşılmaktadır.

#### *Šaddū'atum Vergisi*

Tabletlerde *nishatum* vergisinden sonra en sık kaydedilmiş bir vergi olup, daha çok *nishatum* vergisi ile birlikte zikredilmektedir. Bu vergi türünün, *nishatum* vergisinden ne gibi farklılıkları olduğu açık değildir. *Šaddū'atum* vergisi genellikle Kaniş şehrinde Kārum Dairesine ve Asur'da benzer bir kuruluş olan *Bēt Ālim*'e ödenmekteydi. Bunun yanında, tüccarların Anadolu'da uğradıkları

6 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. J. Eidem 1991: 185-207. ; C. Günbattı 2005: 759-784.

7 Tabletlerden, Asurlu tüccarların kalaydan % 100, bazı kaliteli kumaşlardan ise, %200 kâr ettikleri anlaşılmaktadır. Tüccarların kâr kaynaklarından biri ise, uygulamış oldukları faiz sistemidir. Kendi aralarında borç verdikleri gümüş veya altın için uyguladıkları aylık faiz oranı ortalama %30 iken, bu oran, Anadolu'ya şahıslara bazen %135'lere kadar çıkmaktaydı (Bkz. M.T. Larsen 1967: 4, 43.; K.R. Veenhof 1972: 82-87, 232.).

8 S. Bayram 1993: 4-5.

9 "Çıkmak", "koparmak", "çekip almak" vs. anlamları için bkz. **AHW**: 749b vd.; **CAD** (N<sub>2</sub>), II: 1 vd.

10 **AKT** I: 22.; S. Bayram 1993: 6.; K.R. Veenhof 1972: 85.; M.T. Larsen 1976: 36.

11 S. Bayram 1993: 8.

*Gözi*

Akademik  
Bakış

149

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

veya seyahat ettikleri güzergâhlarda bu vergiyi ödediklerine dair bilgi veren belgeler vardır. Mesela, tabletlerde *Bēi Wabri* olarak geçen ve “gecelemek için kalınan bir tür konaklama yeri” veya “misafir evi” şeklinde tanımlanan yerlerde, bu ödeminin yapıldığı görülmektedir. *Šaddūatum* vergisi bedelinin %2'ye yakın olduğu anlaşılmaktadır.<sup>12</sup>

#### *Tātum Vergisi*

Asur'dan gelen kervanlardan, “Anadolu’da yerli krallar tarafından alınan vergi”, “ödeme” veya “yol vergisi olarak” değerlendirilmektedir. Bu verginin, getirilen malın bedelinin belli bir oranına uygulandığı ve elde edilen gelirin bir kısmının karakol masraflarda veya kervanın güvenliğini sağlamada kullanıldığı bilinmektedir.<sup>13</sup> *Tātum* vergisinin tam olarak ne nispette alındığını belirtmek mümkün değildir. Ancak, 88/k 1025, 1-9 no’lu belgede, Kaniş şehrinden Hahhum<sup>14</sup> şehrine kadar giden bir kervandan 2 şeşel gümüş alındığını görmekteyiz.<sup>15</sup>

#### *Qaqqadātum Vergisi*

*Qaqqadum*<sup>16</sup> kelimesinden türetilen bu vergi, kısaca “kafa vergisi” olarak tanımlanmaktadır. Asur’dan Anadolu’ya gelen yüklü kervanlardaki her bir şahıs için yerel saraylar tarafından alınan vergiyi ifade etmektedir. *Qaqqadātum* vergisi, *tātum* vergisinde olduğu gibi kervanın taşıdığı yükün cinsi, büyüklüğü veya bedeline göre değişmekteydi. Belgelerde bu bedelin her şahıs için bazen 5 şeşel bazen de 15 şeşel gümüş olduğu görülmektedir.<sup>17</sup>

#### *E/šratum Vergisi*

On manasına gelen *ešrum* kelimesinden türetilmiş olup, yerel krallıklar tarafından tekstil ürünlerinden % 10 nispetinde alınan “öşür vergisi” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu oran, bazı metinlerde kısmen az veya çok farklı olarak karşımıza çıkmakta, dolayısıyla % 10'luk nispete her zaman uyulmadığı anlaşılmaktadır.<sup>18</sup>

#### *Wasitum Vergisi*

Kelime, “bırakmak”, “terk etmek” anlamında kullanılan *wasā’um* fiilinden türetilmiş olup, kervanın hareketi esnasında alınan bir tür ihraç vergisi olarak

12 AKT I: 21.; S. Bayram 1993: 10.; K.R. Veenhof 1972: 268.

13 S. Bayram 1993: 10.; K.R. Veenhof 1972: 229.

14 Önemli bir ticaret merkezi konumunda olan Hahhum şehrinin yeri tam olarak bilinmemekte ancak, buranın son yapılan araştırmalarla bu gün baraj suları altında kalan Samsat olabileceği ifade edilmektedir (Bkz. R. Kuzuoğlu 2007: 67-68.; C. Günbattı 2005: 776, dpn. 16.).

15 S. Bayram 1993: 10.

16 AHw: 900a.; CAD (Q), 122b.

17 S. Bayram 1993: 11.

18 J. Lewy 1965: 38.; L.L. Orlin 1970: 60, dpn. 89.; Farklı nispette geçen E/šratum vergileri için bkz. S. Bayram 1993: 11.

değerlendirilmiştir.<sup>19</sup> Belgeler daha çok Asur'dan Anadolu'ya gitmek üzere hazırlanan kervanlardan alındığını ortaya koymakla birlikte, bazı metinlerde Kaniş şehrinde de bu verginin alındığına şahit olmaktayız. Kervan sahibinin yaptığı ödemenin, yükün 1/120'si olduğu görülmektedir.<sup>20</sup> Bu ödemenin, bir belgeye göre<sup>21</sup>, ticarî yaptırım yetkilerine sahip bir tür memur kuruluşu olan *Bēt limmim*'e "Limum Dairesi"ne<sup>22</sup> verildiği anlaşılmaktadır.

#### *Eribtum Vergisi*

"İçeri girmek", "varmak", "girmek" anlamlarına gelen *erābum* fiilinden türetilen bu vergi adı, bu zamana kadar yayımlanmış olan tabletler içerisinde yalnızca iki yerde zikredilmiştir. Bu vergi türü, *Wasitum*'la zıt manalı olarak değerlendirilmiş ve "giriş vergisi" şeklinde tanımlanmıştır. "Prene verilen hediye", "içeri girme izni almak amacıyla krala verilen hediye" karşılıkları da verilen bu vergi türünün, bir belgede *Kārum Dairesi*'ne ödendiği görülmekle birlikte<sup>23</sup>, asıl ödeme yapılan yerin yerel saraylar olması akla daha yakın gelmektedir.

#### *Metum Hamšat Vergisi*

Bu vergi türü, "100" anlamındaki meat ile, "5" karşılığındaki hamšat/haššat kelimelerinin kullanılmasıyla adını almıştır. Bu ödeme hakkında detaylı bilgi edinmek mümkün olmamakta ancak, adından hareketle % 5 nispetinde bir ödemeyi ifade ettiği ve *Kārum Dairesi*'ne verildiği anlaşılmaktadır.<sup>24</sup>

Bu dönemde uygulanan söz konusu vergilerin, bütün krallıklar ve muhtelif kuruluşlar tarafından sistemli ve düzenli bir şekilde alındığı hususunda kesin bir yargıda bulunmak zordur. Çünkü, savaş, isyan, kargaşa, salgın hastalık vs. gibi olağan üstü durumlarda Anadolu toplumunun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi her zaman için söz konusudur. Ancak, uygulamadaki esas kriterlerin, malın miktarı, cinsi ve yerel kralların taleplerine göre değiştiğini söylemek mümkündür.

#### *Kaçakçılık*

Anadolu'nun yerel krallıkları ve ticarî kurumlar veya teşkilatlar tarafından uygulanan bu vergiler, hiç şüphe yok ki, Asurlu tüccarlar için büyük bir külfetti ve kâr oranlarına önemli ölçüde sekte vuruyordu. Bu nedenle Tüccarlar, birçok Kültepe metninden açık bir şekilde anlaşıldığına göre, söz konusu vergilerden veya benzeri ödemelerden kurtulmak için yerel idarecilerden gümrük izni almadan malı şehre sokmaya çalışmışlardır. Bir başka ifadeyle, kaçakçılık,

19 J. Lewy 1956: 32, dpn. 113.; L.L. Orlin 1970: 60, dpn. 89.; S. Bayram 1993: 12.

20 S. Bayram 1993: 12.

21 MAH 19611 no'lu metnin ilgili satırları için bkz. M.T. Larsen; a.g.e., s. 195, dpn 15.

22 M.T. Larsen 1967: 193 vd.

23 S. Bayram 1993: 12.

24 K.R. Veenhof 1972: 265.; S. Bayram 1993: 12-13.

Gözi

Akademik  
Bakış

151

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

Koloni Devri Anadolu'sunda yaşanan bu uluslar arası boyuttaki ticarî hayatta sıkça görülen bir durumdur.

Kültepe tabletlerinde kaçakçılık ile ilgili kelimeler, *pazārum* "gizle(n)mek", "sakla(n)mak", *puzrum* "sır", "gizli", "saklı", *pazzurum* "gizlemek", "kaçırmak", "kaçakçılık yapmak", *mupazzirum* "kaçak mal taşıyıcısı", "kaçakçı", *pazzur-tum* "kaçak mal", "gizli depo" ve *harran suki/annim* "kaçakçılık için kullanılan ve güçlülkle aşılın tâli yol"<sup>25</sup> şeklinde geçmektedir.<sup>26</sup>

Bu dönemde ticareti yasaklanan veya kısıtlanan malları izinsiz olarak alıp-satmak veya şehirden çıkarmak da bir başka kaçakçılık türüydü. Bunların başında, belgelerde *ašium* veya *amūtum* şeklinde geçen<sup>27</sup> ve altından en az beş kat, gümüşten ise, doksan kat daha değerli olan ve son yapılan bir çalışmada bunun AMETEIS "kuvars", "kaya kristali", "dağ kristali" olabileceği öne sürülen<sup>28</sup> değerli bir madde gelmektedir.

Buna karşılık, yerli kralların, önemli bir gelir kaynağından mahrum kalmamak için kaçakçılığı engellemek için bazı tedbirler aldıklarını görüyoruz. Tabletlerde, "gözetleme", "kontrol sıkı" veya "nöbetçiler kuvvetli" şeklinde tercüme edilen *massarātum dannā* ifadesi, tüccarların bu illegal faaliyetlerine karşı mücadeleyi kısmen yansıtabilmektedir. Ayrıca, Kt n/k 32 no'lu belgeden öğrendiğimize göre, tüccarlardan kaçakçılık yapmayacaklarına dair, kutsal bir yer olan *hamrum* odasında yemin alınmakta idi. Buna ilaveten idareyi ele alan kralın, tüccarlara ait mesleki teşkilatların yetkililerinden yemin alma isteğini belirten ifadeler, bu konuya ışık tutmaktadır.<sup>29</sup> Ancak, yerel idarelerin kaçakçılığa karşı olan hassasiyetleri, tüccarların kendi aralarındaki konuyla ilgili yazışmalardan daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Mesela, dönemin oldukça ünlü bir tüccarı ve bir aile firmasının patronu konumunda olan *İmdilum* adlı tüccarın, kardeşi *Ennum-Bēlum* ile birlikte diğer kardeşleri olan *Puzur-Aššur*'a<sup>30</sup>, kesinlikle kaçakçılık yapmaması hususunda yazdıkları ATHE 62 no'lu mektup-

25 BIN 4: 4,5, Kt a/k 405, 25 ve son olarak C. Günbattı tarafından ele alınan Kt 83/k 284 no'lu metinlerde *harran suki/annim* üzerinden sokulan mallar için vergi konduğu görülmektedir (Bkz. C. Günbattı 1995: 111 vd.). Dolayısıyla bu yolu kullanmanın "kaçakçılık eyleminde bulunmak" anlamına gelip gelmediği tartışma konusu olmaktadır. Muhtemelen bu yollar, tüccarların kaçak olarak kullandığı yollar olup, daha sonra yerel idareciler tarafından tespit edilmiş ve vergilendirilmiş veya diğer yollara nazaran daha az vergi alınan yollar olmalıdır.

26 S. Bayram 1987: 286.

27 *Amūtum*'un kullanımı ve ticareti hakkında detaylı bilgi için bkz. S. Çeçen 1997: 219-232.; H. Sever 1999: 92 vd.

28 S. Erkut 2007: 4.

29 S. Bayram 1987: 285.

30 Bu tüccarın birçok kez kaçakçılık olayına karıştığını görmekteyiz. Kendisi *İmdilum*'un küçük kardeşi olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerinde sürekli olarak seyahatlerde bulunmuş ve malların sevkiyatını üstlenmiştir. Onun aile üyeleri ile olan yazışmalarından daha çok kumaş satışı yaptığı anlaşılmaktadır (Bkz. M. İçhisar 1981: 310-311.; L.G. Gökçek 2002: 31-32).

ta, yerel krallıkların, bu meselede ortaya koymuş oldukları tavrı daha net bir şekilde görmek mümkündür:

*"İrrā'nın oğlu kaçak malları Pūšūkēn'e gönderdi fakat kaçak mallar yakalandı. Bu nedenle Pūšūkēn sarayda tutuldu ve onu hapse attılar. Korumalar güçlüdür. Kraliçe, Luhuzatia'ya Hurama'ya, Šalahšūwa'ya ve kendi memleketindeki kaçakçılıkla ilgili yerlere haber gönderdi. Gözlerinizi açın ve hiçbir şekilde kaçakçılık yapmayın"*<sup>31</sup>

Yerel krallıkların bu konudaki hassasiyetlerini göstermesi açısından, İmdīlum'un, Puzur-Aššur'a yazmış olduğu bir diğer mektubunda<sup>32</sup> kullanmış olduğu ifadeler de, önemli bir örnektir:

*"Lütfe tabletimdeki sözlerime çok dikkat et ve hiçbir şekilde kaçakçılık yapma! Korumalar güçlüdür. Eğer kervandan (hisseni) almak istiyorsan, onları Timelkia şehrinde alıkoy!"*<sup>33</sup>

Ašium/amūtum ticareti ile ilgili olarak ele alınan CCT 2, 43'de ise;

*"adam saraya çok miktarda ašium için söz verdi. Senin malın olsun veya ašium'un olsun, Luhuzatia'nın ötesine geçmesin."*

Yine aynı mektupla bağlantılı olduğu tahmin edilen CCT 2, 48'de;

*"ašium Luhuzatia'ya geçmeyecek. Hiçbir şekilde Luhuzatialı'ya da ašium'u vermesin. Tüccar huzursuz olmasın"*

şeklinde geçen ifadeler, söz konusu tüccarlar ile yerel idare arasında, bu madenlerin ticareti ile ilgili olarak doğabilecek muhtemel sıkıntıyı haber vermektedir.<sup>34</sup>

Tabletlerde kaçak malların ticareti ile ilgili ifadelerde, bazen kaçırılan mallara yapılan ödemeler belirtilmektedir.<sup>35</sup> Anlaşıldığına göre, sadece bu işi yapan ve bu işten kazanç sağlayan şahıslar bulunmaktaydı. Zira, belgelerde geçen *mupazzirum* "kaçakçı", ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tüccarların kaçakçılık faaliyetleri ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat sonuçta kaçakçılık yapmak tüccarlar için büyük bir risk taşımaktaydı. Zira, yakalandıkları takdirde, yukarıda verdiğimiz örneklerde görüleceği üzere hapse atılabilir ve ticarî hayatları bitebilirdi. Ancak kaçakçılık, günümüzde de olduğu gibi uluslararası bir mahiyete sahip olan ticarî faaliyetlerde çoğu zaman göze alınan bir durumdur. Yaklaşık dört bin yıl önce de benzer olayların yaşanması esasen şaşırtıcı değildir. Kaldı ki krallıkların, anlaşıldığı-

31 Pūšūkēn adlı tüccarın hangi kaçak maldan dolayı hapse atıldığı belli değildir. Ancak, müteakip paragraflarda ele aldığımız belgelerde, bu metinde geçen muhatapların ve yer adının aynı olmasından dolayı, söz konusu malın amūtum/ašium olması büyük ihtimaldir (Bu belge ve bunun diğer belgelerle olan münasebetleri hakkında bkz. L.G. Gökçek 2004b: 315.).

32 CCT 4, 18a.

33 K.R. Veenhof 1972: 308.

34 L.G. Gökçek 2004b: 316.

35 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. S. Bayram 1987: 287-288.

na göre bazen bu uygulamalarda keyfi bir tutum sergilemesi ve tüccarların da, para kazanma azmi ve hırsı, kaçakçılık olaylarını doğal hale getirmektedir. Bir yandan, evlerinden yüzlerce kilometre uzaklardan kervanlarla yalnızca ticaret yapmak amacıyla Anadolu'ya gelen tüccarlar, diğer taraftan çeşitli vergiler ve ödemeler altında bu ticaretten faydalanmak isteyen krallıklar. Neticede tarih, bu tür ticarî ortamlarda, kaçakçılık faaliyetlerinin, alınan sert tedbirlere rağmen her zaman olabileceğini işaret etmektedir.

### Kaynaklar

- AHw: *Akkadisches Handwörterbuch* – Wiesbaden 1958-1981.
- AKT I: E. Bilgiç, H. Sever, C. Günbattı, S. Bayram; Ankara Kültepe Tabletleri, Ankara 1990.
- ATHE: B. Kienast, Die altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer, Berlin 1960.
- BAYRAM S.; "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler" 34. *Uluslar Arası Assirioloji Kongresi*, İstanbul 1987: 285-289.
- BAYRAM S.; "Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sa. 369, Ankara 1993: 1-13.
- BAYRAM S.; "New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts", *Archivum Anaticum* 3, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1997: 41-66.
- BIN: Babylonian Inscriptions in the Collection of J. B. Nies.
- BIETZEL B. J.; "The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives", *Mari in Retrospect* (Festschrift für Andre Parrot, I. J. Gelb), Chicago 1992.
- BİLGİÇ E.; "Çivi Yazılı Hukukî-İktisadî Kaynaklar, Mahiyet ve Muhtevaları", *Belleten* C. 11, Sa. 44, 1947: 571-602.
- CAD: The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University Chicago – Chicago 1956 vd.
- CCT: Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets.
- ÇEÇEN S.; "Kaniş Kārum'unun Diğer Kārum ve Wabartumlar'a KÙ.AN (amūtum) İle İlgili Önemli Talimatları", *Belleten* C. 61, Sa. 231, Ağustos 1997: 219-232.
- EIDEM J.; "An Old Assyrian Treaty From Tell Leilan", *Festschrift Garelli*, 1991: 185-207.
- ERKUT S.; "Kültepe Metinlerinde Geçen amūtu(m) Üzerine", *Belleten* C. 71, Sa. 260'dan Ayrıbasım, Nisan 2007: 1-4.
- GARELLI P.; *Les Assyriens en Cappadoce*, Paris 1963.
- GÖKÇEK L.G.; *Koloni Devri Anadolu'sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccar Aileler* (Şū-Laban'ın oğlu İmdilum, Aššur-İmittī'nin oğlu Uōur-ša-İštar ve Aššur-rē'ī'nin oğlu Pilah-İštar), Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- GÖKÇEK L.G.; Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1, Ankara 2004a: 151-164.
- GÖKÇEK L.G.; "Kültepe Tabletlerinde Maraş Bölgesi", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş Mayıs 2004b: 309-318.



Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık  
(M.Ö. ± 1975-1750)

- GÜNBATTI C.; "More Examples of Correspondences between k̄arum's", *Archivum Anatomicum* 1, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995: 107-115.
- GÜNBATTI C.; "Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni", *Belleten* C. 69, Sa. 256, Aralık 2005: 759-784.
- İÇHİSAR M.; *Les Archives Cappadociennes du Marchand Imdilum*, Paris 1981.
- KINAL F.; *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1991.
- KUZUOĞLU R.; *Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- LARSEN M.T.; *Old Assyrian Caravan Procedures*, İstanbul 1967.
- LARSEN M. T.; *The Old Assyrian City-State and Its Colonies*, Copenhagen 1976.
- LEWY J.; "On Some Institutions of The Old Assyrian Empire", *HUCA* 27, 1956: 1-80.
- ORLIN L.L.; *Assyrian Colonies in Cappadocia*, Paris 1970.
- ÖZGÜÇ T.; *Kültepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- SEVER H.; "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler", *XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1999: 85-94.
- VEENHOF K.R.; *Aspects of Old Assyrian Trade Its Terminology*, Leiden, 1972.
- VEENHOF K. R.; "An Assyrian Colony in Anatolia", *Civilizations of the Ancient Near East*, Newyork 1995: 859-871.

Gazi

Akademik  
Bakış

155

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009